

سابقه تاریخی حکومت نظامی

- ۳ -

ما در دو مقاله مربوط به پیشینه تاریخی حکومت نظامی که در شماره ۶۹ و ۷۰ این مجله درج شده ضمن شرح مختصری از سوابق قضائی حکومت نظامی در ایران، فرانسه و انگلیس و امریکا قانون حکومت نظامی مصوب ۲۷ سرطان ۱۲۹۰ (مطابق ۲۲ رجب ۱۳۲۹) (۱) را عیناً منتشر ساختیم و اینک بدنبال سوابق کار، مقررات و قوانین حکومت نظامی در ادوار مختلف و مناسبات آنرا تشریح کرده موضوع را از نظر قضائی و سابقه تاریخی مورد بحث قرار میدهم:

در تاریخ ۲۶ رجب ۱۳۲۸ در دوره دوم قانون گذاری قانونی وضع شد که که بهیئت دولت اختیار تام برای نظامی کردن شهر طهران و خلع سلاح از اشخاص غیر نظامی داده شد که عیناً درج میشود:

هیئت وزراء پیشنهاد میکند که در طهران اختیارات تامه بآنها برای مدت سه ماه داده شود باین ترتیب:

- ۱ - اسلحه را بای نحوکان بدون استثنا از اشخاص غیر نظامی و غیر مطیع خلع نمایند.
- ۲ - خلع سلاح بحکم هیئت وزراء از اشخاص غیر نظامی بتوسط نظمیة و سأمورین نظامی و قوای سرتب دولت خواهد بود.
- ۳ - هر کس در مقابل این حکم تمرد کند بقوه قهریه گرفتار و مجازات خواهد شد.
- ۴ - از مجامع و مطبوعات که موجب فساد و هیجان باشد بقوه قهریه جلوگیری خواهد شد.

بمراجعه بدوره دوم قانون گذاری معلوم میشود که در تاریخ ۴ رجب ۱۳۲۸ مرحوم مستوفی الممالک بسمت ریاست وزرائی معرفی شده و ۱۸ رجب ۱۳۲۸ وزراء بشرح زیر معرفی گردیدند:

مستوفی الممالک رئیس الوزراء - فرمانفرما وزیر داخله - نواب وزیر خارجه - حکیم الملک وزیر مالیه - قوام السلطنه وزیر جنگ - دبیر الملک وزیر عدلیه - اسدالله میرزا وزیر پست و تلگراف.

۱ - این قانون در زمان ریاست وزرائی سپهبد اعظم تصویب شده که وزیر جنگ کابینه مزبور مرحوم صمصام السلطنه بوده است.

سابقه تاریخی حکومت نظامی

بعداً در تاریخ ۲۱ شوال ۱۳۲۸ کابینه ترمیم شد و بشرح ذیل کابینه تشکیل و معرفی شدند :

عین الدوله وزیر داخله - فرمانفرما وزیر جنگ - محتشم السلطنه وزیر عدلیه - صنیع الدوله وزیر مالیه - نواب وزیر خارجه - اسدالله میرزا وزیر پست و تلگراف - حکیم الملک وزیر معارف و اوقاف و فوائد عامه و انطباعات (معرفی ۷ ذیحجه) محتشم السلطنه (غره محرم ۱۳۲۹ تاریخ معرفی) وزیر خارجه - یمن الممالک معاون وزارت جنگ (تاریخ معرفی ۱۷ محرم ۱۳۲۹) .

تصویب پرگرام کابینه مرحوم مستوفی الممالک در ۱۷ شعبان ۱۳۲۸ بوده و برنامه کابینه که در تاریخ ۱۶ رجب تشکیل شده مطابق مواد ذیل به مجلس تقدیم و مورد تصویب واقع میشود .

۱ - اقدام فوری در جلب مستخدمین خارجه .

۲ - اصلاحات لازمه در دوائر نظامیه و امنیه و حسن اداره امور در ایالات و ولایات مراقبت جدی در دفع مواد فسادی که صلح و آرامی را در مملکت تزلزل نماید .

۳ - تهیه قوای نظامی که عبارت باشد از یک اردوی جدید منظم از اسلحه نلثه مرکب از ۶۶۰۰ نفر در مرکز و اردوهای ساخلو لازمه بطرز قدیم با اصلاحات ممکنه در ولایات که مجموع عده آنها از ۲۵ الی سی هزار خواهد بود با اسلحه جدید که باید خریداری شود .

۴ - اصلاحات لازمه مالیه و تعدیل در عمل مالیات و اقدام فوری در تأسیس دیوان محاسبات مطابق قوانینی که از مجلس خواهد گذشت و تدارک وجهی برای مخارج ضروریه و کسر بودجه و اجراء اصلاحاتی که در تکثیر عایدات و تقلیل مخارج ضرورت قطعی دارد .

۵ - اصلاحات لازمه در امور عدلیه و تنقیح و تنظیم قوانین و قواعد لازمه در حسن جریان امور در محاکم و قبل از اینکه قوانین راجعه بانتخاب رؤساء و اعضاء محاکم عدلیه وضع شود .

وزیر عدلیه باید در انتخاب اعضاء اختیار تام داشته باشد که مادام که قوانین وضع نشده است بتواند مسئولیت لازم برعهده بگیرد و اقدام فوری در تأسیس محکمه تمیز .

۶ - اصلاحات لازم در امور مدارس و فرستادن یک عده متعلمین برای تکمیل تحصیلات یا معاینه عملیات بیخارجه .

۷ - تقدیم لایحه در تشکیل (کنسی دتا) برای تنقیح قوانین قبل از تقدیم بمجلس شورای ملی .

با مطالعه در برنامه هیئت دولت در آن تاریخ و تصویب اختیار برای ایجاد حکومت نظامی در شهر طهران در مدت سه ماه چنین برمیآید که چون قانون مجازات عمومی

در آن تاریخ وضع و تصویب نگردیده بود و قانون جزای عرفی هم که در دوره سوم تقنینیه از طرف دولت بمجلس شورای ملی پیشنهاد شده در آن تاریخ از طرف هیئت وزیران هم تصویب نشده بود زیرا در خاتمه قانون جزای عرفی با مضای نصرت الدوله فیروز وزیر عدلیه نوشته شده است :

« قانون جزای عرفی از طرف دولت در دوره سوم تقنینیه بمجلس شورای ملی پیشنهاد گردیده و از مجلس بکمسیون قوا این عدلیه رجوع و مطرح مذاکره شد و بواسطه تعطیل مجلس ناتمام مانده بود اینجانب نظر با اهمیت و ضرورت اجرای قانون مزبور بکمسیون برای مراجعۀ بآن مرکب از اشخاص بصیر و با اطلاع و مجرب در این امور تشکیل و پس از مذاقه مجددی در موارد قانون مزبور و جلب نظریات جناب مسیو پرنی مستشار عدلیه سیصد و چهل و هشت ماده فوق را به هیئت دولت پیشنهاد نمودم که در جلسه سه شنبه پنجم جمادی الاولی ۱۳۳۵ بالاتفاق لزوم اجرای موقت قانون مجازات را تصدیق و مواد فوق را تصویب فرمودند بقید اینکه در موقع خود قانون مزبور بمقامات مقننه نیز پیشنهاد و پس از تصویب قطعیت آن اعلام شود . »

پس معلوم میشود که دولت برای جلوگیری از اغتشاشات ناگزیر بود در چند مورد بخصوص برای مدت سه ماه بتواند با قوه قهریه مجامع و مطبوعات که موجب فساد و هیجان بوده و اشخاص غیر نظامی که مسلح بوده و باعث نا امنی و اغتشاش بوده اند تعطیل و توقیف و جلوگیری نموده و متمرّدین را مجازات کند.

در این جا حق این بود که نوع مجازات ها را قانون گذار برای متمرّدین و متجاسرین مخصوصاً تعیین میکرد زیرا از خصوصیات و سمیّات تشکیل محکمه نظامی و اجرای قانون خاص و طرز محاکمه و نوع مجازات از حبس یا تبعید و ممنوعیت از اقامت مخصوص ، محرومیت از بعضی حقوق اجتماعی یا خانوادگی یا مدنی و توقیف نشریات ضاله و مطبوعات مخالف شئون اجتماعی سخنی بمیان نیامده و معلوم نبود که چون قوانین مجازاتی وضع و تصویب نشده اختیار اجرای هر نوع مجازاتی که در خور متمرّدین و گردن کشان بوده با هیئت دولت یا لاقلاً با حاکم نظامی بوده است .

باید دانست اوضاع اجتماعی آن دوره که مصادف با دوره دوم و تقنینیه میباشد در تعریف و توضیحی که در کتاب مختصر تاریخ مجلس ایران شده میتواند بوضعیت سیاسی و قضائی آنروز واقف شد چنانکه در کتاب مزبور چنین نوشته شده است :

« این مجلس که در تاریخ دوم ذی قعدة ۱۳۲۷ - افتتاح و در تاریخ ۳ محرم ۱۳۳۰ منفسل شد در تاریکترین موقع تاریخی ایران و خطرناکترین بحرانات مملکتی و خوفناکترین زمان واقع شده بود - مجلس دوم در میان مبارزات داخلی و خارجی بسر برده و با آتش و خون برانداخته شد . »

سابقه تاریخی حکومت نظامی

در همین دوره قانون حکومت نظامی که در قسمت دوم این مقاله درج شده تصویب و بموقع اجرا درآمد .

در کتاب تاریخ هیجده ساله آذربایجان در صفحه ۹۱؛ اشاره بحکومت نظامی مینماید که در چگونگی جریان آن مواد اجرائی را میتوان استنباط کرد :

« روز دوم دی ماه مطابق دوم محرم ۱۳۳۰ هنگام پسین بفرمان ناصرالملک یفرم خان در مجلس را بست و نگهبانان بانجا برگماشت که کسی را راه ندهند و در شهر حکومت نظامی با دست یفرم خان برپا گردید نیز همانروز « مجمع ادب » را که کانون دیموکراتها بود بستند و آنانرا از هم پراکندند هم چنین دیگر کانونها را بستند و از گرد آمدن مردم جلو گرفتند .

روزنامه « ایران نو » را که زبان دسته دیموکرات در آن زمان بود چندروز پیش بسته و روزنامه « ایران نوین » که بجای آن چاپ مییافت از آن هم جلو گرفته بودند و سپس که « راهبر ایران نو » آغاز شده و روز سیام آذر (یا روز یکم دی) آگهیهای که در جنگ روسیان در تبریز و از ییاد گریهای آنان رسیده بوده در شماره خود نوشته و پراکنده کرده بود همانروز نسخه های آنها هر کجا یافتند باز گرفتند و اکنون که بدین سان دست و پای دموکراتیان را می بستند بیکبار روزنامه را از میان بردند و از چاپخانه ها نوشته گرفتند که هیچ روزنامه ای از آنان را بچاپ نرسانند .

هیئت وزیران در این موقع عبارت بودند :

حاجی نجفقلی خان (صمصام السلطنه) نخست وزیر .

غلام حسین بختیاری (سردار محتشم) وزیر جنگ .

حسن وثوق (وثوق الدوله) وزیر خارجه .

ابراهیم حکیمی (حکیم الملک) وزیر مالیه .

ابوالحسن پیرنیا (معاضد السلطنه) وزیر پست و تلگراف .

محمدعلی فروغی (ذکاء الملک) وزیر عدلیه .

احمد قوام (قوام السلطنه) وزیر داخله .

پنا برین در دوره دوم قانون گذاری یک قانون بکیفیتی که در فوق تشریح شد برای مدت سه ماه مجلس اختیار وضع حکومت نظامی را بدولت واگذار نمود . در موقع انفصال این دوره پس از بسته شدن مجلس حکومت نظامی دیگری بدست یفرم خان اداره میشد که از اقداماتی که در آن تاریخ شده است میتوان مقررات آنها بشرح ذیل استنتاج و استخراج نمود :

۱ - بستن مجامع و کانون و اجتماعات سیاسی .

۲ - توقیف جراید و محدودیت نشریات .

۳ - جلوگیری از اجتماعات .